

TEADUSKEELE TUNNUSTEKS ON TÄPSUS, NEUTRAALSUS JA IMPERSONAALSUS. KUIDAS SIISKI HAAKUVAD JUURDUNUD TAVADEGA TÄNAPÄEVA AKADEEMILISED TEKSTID?

Helena Lemendik

Tartu Ülikool, EE

helena.lemendik@ut.ee

Kokkuvõte. Artikkel käsitleb tänapäeva akadeemilisi tekste, täpsemalt on vaatluse all neis esinev interaktsiooniline metadiskursus, s.o keelelised vahendid, millega autorid suhestuvad oma teksti ja selle sisuga, lugejate ning varasemate autoritega. Traditsioone hindavas teadusmaailmas on sobival keelekasutusel oluline roll. Tudengid kui alles algajad akadeemilised kirjutajad puutuvad kokku õpikute ja juhenditega, kus manitsetakse olema tekstis täpne ning hoidma neutraalset ja objektiivset joont. Seejuures kirjutatakse ette sedagi, missuguses isikus on paslik oma tekst vormistada.

Artiklis uuritakse kvantitatiivselt, kuidas seesugustele nõuetele tegelikult vastavad või vastanduvad aastatel 2018–2022 kirjutatud Tartu ülikooli humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkondade bakalaureuse- ja magistritööd ($n = 40$). Selgitatakse välja üliõpilaste isikukasutuse eelistused ning kalduvus tarvitada muid autori hoiakut väljendavaid ja lugejat potentsiaalselt mõjutavaid keelendeid, nagu pehmendavad, võimendavad, suhtumis- ja kaasatusmarkerid. Lisaks uuritakse, kas lõputööde keelekasutuses eristub kogukondlikke (valdkond) ja kogemusega (õppeaste) kaasnevaid mustreid. Seejuures hinnatakse teksti retoorilise struktuuri (peatükid) mõju metadiskursuse markerite esinemusele. Tulemusi võrreldakse varasemas uurimuses teadusartiklite kohta saadud tulemustega.

Märksõnad: akadeemiline tekst, lõputöö, interaktsiooniline metadiskursus, isikukasutus, hoiak, lugeja kaasamine

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2025.16.1.02>

1. Sissejuhatus

1.1. Akadeemiline tekst

Tekstid ja teadus on lahutamatud. Tekste luuakse kõigil teadusaladel ja iga teadustööga seoses. Tekstides leiavad teadustöö tegijad koha, kus oma ideid arendada ja teiste omadega suhestada. Nii moodustuvad tekstidest valdkondlikud dialoogid, mis kõik panustavad ühisesse teadmusse. Seejuures on leitud, et pelk faktid-räägivad-enda-eest-lähene-mine teadustööle ei ole alati asjakohane, vaid oluline on ka oskus lugejaid tekstiga veenda, eriti humanitaar- ja sotsiaalteadustes, kus uurimistöö tulem ongi eelkõige sõnaline ja tõlgendustel-selgitustel on usutavuse loomisel suurem roll kui näiteks loodusteadustes (Kinnunen & Löytty 2002: 7). Valdkondlikes diskussioonides ei osale aga üksnes teadlased, vaid sinna sisenetakse juba üliõpilaspõlves, hiljemalt lõputööd kirjutades. Tänu ühisele, kommunikatiivsele funktsioonile võibki tekste, nagu teadusartiklid ja ülikooli lõputööd, pidada sama žanripere liikmeteks (Rahtu 2018: 39). Sellised kõrgkoolides ja teadusasutustes kirjutatavad argumenteerivad, s.o varasemate teadmistega suhestuvad ja uusi seisukohti lisavad tekstid liigituvad akadeemilisteks tekstideks (Hint, Leijen & Jürine 2022: 328). Siiski ei saa väita, et lõputöö kirjutaja oleks teadusartikli autoriga võrdväärses rollis. Teadusartikli autori ootused teksti käekäigule seostuvad eelkõige valdkondliku panuse ning oma ideede-tulemuste laiemale levikuga, sh tema teadustööle viitamise näol, ülikooli lõputöö puhul on fookus aga omandatud teadmiste ja uurimistöö tegemise oskuse demonstreerimisel. Tegemist on niisiis kindlate kriteeriumide põhjal hinnatava tekstiga, mis lisaks sisaldab jätkuvalt õppimise aspekti.

Ehkki akadeemilist teksti võiks võtta kui lihtsalt üht tarbeteksti liiki, mille „eesmärk on (uute) teadustulemuste dokumenteerimine, levitamine ja nende üle arutlemine“ (Hint, Leijen & Jürine 2022: 327), ning lähenedagi nii sisule kui ka kirjutamisprotsessile just seda eesmärki silmas pidades, seostub akadeemilise eneseväljendusega siiski omajagu pingeid. Nimelt ollakse akadeemilistes ringkondades harjunud ettekirjutustega, mis seavad teadustulemuste esitamise vormile ja viisile kindlad nõuded ja piirid. Seesugune akadeemilise teksti tunnuste normimine ja ettekirjutuste järgimine soodustab eelkõige teksti vastuvõetavust ja arusaadavust lugejale (Kasik 2007: 78–79). Nii toimib žanr liidesena

akadeemilise teksti autori ja ülejäänud akadeemilise kogukonna vahel, võimaldades autoril osaleda teadusvaldkonnas käivas diskussioonis valdkonna kompetentse liikmena – mis on eriti oluline tudengite kui alles algajate akadeemiliste tekstide kirjutajate puhul (Hyland 2015: 33).

Algaja akadeemilise teksti autori tõsisemaks proovikiviks on kirjutada ülikooli lõputöö. Selleks otsivad tudengid abi mh lõputööde juhenditest, mis täiendavad üldkehtivaid tavaid ning on allikad, mis kirjutavad konkreetset ette ja täpsustavad tekstile esitatavaid nõudeid. Ometi selgus hiljutisest uurimusest (Komissarov et al. 2024), et Eesti (kõrg-)haridussüsteemis levivad juhendid kipuvad ülekaalukalt keskenduma tekstide vormistuslikule poolele. Oluliselt lühemalt käsitletakse sisulisi külgi, nagu tööde ülesehitust ehk retoorilist struktuuri, kus pea prototüüpsena figureerib IMRaD-struktuur,¹ ning ka keele- ja stiiliküsimusi, sh isikukasutuse teemat. Kui akadeemilist keelekasutust nähakse juhendites üksmeelselt neutraalse, selge, konkreetse ja asjalikuna, siis isikukasutust puudutavad ettekirjutused varieeruvad juhenditi: peamine veelahe jookseb isikulise ja umbisikulise (või laiemalt impersonaalse) väljendusviisi vahelt, kusjuures viimast samastatakse tihti neutraalsusega (Komissarov et al. 2024: 72–74).

Varem on leitud (vt Hint, Leijen & Jürine 2022: 328), et eesti akadeemilise teksti kirjeldused kannavad sageli pedagoogilist eesmärki ning on seetõttu preskriptiivsed ja kirjeldavad pigem akadeemilise teksti ideaali, samas kui akadeemiliste tekstide tegelik variatsioon vajaks enamat sissevaadet, et saada selgust autorite tegelikus keelekasutuses ja siinsetes kirjutamistavades. Praegune uurimus sekundeerib sellele seisukohale, vaadeldes ühe akadeemilise teksti liigi, s.o ülikooli lõputööde tegelikku keelekasutust juhendite neutraalsuse, objektiivsuse ja impersonaalsuse nõude valguses.

1.2. Metadiskursus

Seda, mismoodi väljendub tekstides autori isik, autori võimalikud hoiakud öeldava suhtes ja suhe lugejaga, on viimastel aastakümnetel uuritud muu hulgas läbi metadiskursuse prisma. Metadiskursuse mõistega tähistati lingvistikas algselt neid teksti elemente, mis ei kann

1 *Introduction* (I, ee sissejuhatus), *Method* (M, ee meetod), *Results and Discussion* (RaD, ee tulemused ja arutelu).

teksti põhisisu, vaid üksnes kommenteerivad seda (Harris 1959: 944). Hiljem kirjeldati metadiskursust lihtsustatult kui teksti tekstist või diskursust diskursusest (nt Crismore 1983; Vande Kopple 1985; Williams & Colomb 1990). Tekstides eristati kaht tasandit: propositsioonilist, millega vahendatakse teksti põhisisu, ja metadiskursiivset, millega aidatakse lugejal teksti läbi töötada ja vastu võtta (Vande Kopple 1985: 83).

Pärast 2005. aastat, mil ilmus ülevaatlik käsitlus „Metadiscourse“ (Hyland 2005), sai selle autorist Ken Hylandist üks tsiteeritumaid metadiskursuse uurijaid maailmas (Hyland & Jiang 2024). Hyland kuulub nende metadiskursuse uurijate hulka, kes lähtuvad ideest, et iga diskursus hõlmab isikutevahelist mõttevahetust, mistõttu ei ole tekst olemuselt neutraalne ja selles avaldub alati intersubjektiivsus, st tekst on mõjutatud eelrääkijatest/-kirjutajatest ning mõjutab omakorda adressaate. Tema tähelepanu on koondunud teksti autori isiku, tema hoiakute, usaldusväärsuse, autoriteedi ning kognitiivsete ja episteemiliste, aga ka teksti kujuteldavat vastuvõtjat puudutavate aspektide uurimisele. (D'Angelo & Consonni 2020: 20) Niisiis käsitleb Hyland metadiskursuse all viise, kuidas autorid teksti luues seda eri keelevahendite abil kommenteerivad, suheldes nii lugejaga (Hyland 2017). Pärast 2005. aastat ongi suurele osale metadiskursust puudutavale uurimistööle aluseks just Hylandi pakutud metadiskursuse interpersonaalne mudel (Pearson & Abdollahzadeh 2023: 8–9). Mudel rajaneb M. A. K. Halliday (vt Halliday & Matthiessen 2004) pakutud kolmel keele metafunktsioonil, milleks on ideatsiooniline ehk tähistusfunktsioon, interpersonaalne ehk suhtlusfunktsioon ja tekstuaalne ehk teksti üles ehitav funktsioon, mis toimivad ühtse, läbipõimunud süsteemina, kus ideatsiooniline ja interpersonaalne funktsioon avalduvad tekstuaalse funktsiooni kaudu. Seejuures näeb Hyland (2005: 41) tekstuaalset funktsiooni ka kui vahendit lugejaga arvestamiseks ja temaga suhtlemiseks, mistõttu nimetab igasugust metadiskursust interpersonaalseks.

Metadiskursuse interpersonaalne mudel (vt Hyland 2005: 48 jj) eristab metadiskursuse kaht mõõdet: interaktiivset ja interaktsioonilist. Interaktiivse mõõtme funktsioon on korrastada tekst lugejale kohaseks, n-ö juhatada lugejat läbi teksti, interaktsioonilise oma aga näidata autori hoiakuid öeldava suhtes ja kaasata lugejat autori mõttekäiku. Metadiskursuse interaktiivsete, teksti korrastavate keelevahendite ülesanne on konstrueerida seesugune tekst, mis võtab arvesse konkreetset lugejat

tema teadmiste, huvide, ootuste ja mõistmisvõimega – s.o korrastada tekst koherentse ja veenvana lugejale kohaseks. Siia kuuluvad:

- sidususmarkerid (algupärasel mudelis ingl *transitions*), mis loovad seoseid ideede vahel, aidates lugejal argumente samm-sammult tõlgendada (nt *teisest küljest, järelikult*);
- raamistajad (ingl *frame markers*), mis viitavad teksti ülesehitusele ja sisulisele raamistusele (nt *esmalt, kokkuvõtteks*);
- tekstisisesed viited (ingl *endophoric markers*), mis osutavad teksti teistes osades leiduvale teabele (nt *nagu eespool mainitud, vt joonis 2*);
- tekstivälised viited (ingl *evidentials*), mis osutavad teistest tekstidest pärit teabele, toetades seeläbi argumenti (nt *varasemate uurimuste kohaselt*);
- täpsustavad markerid (ingl *code glosses*), mis osutavad vahetult järgnevale lisateabele, millega selgitatakse juba öeldut lähemalt või sõnastatakse see ümber (nt *teisiti öeldes, näiteks*).

Metadiskursuse interaktsiooniliste keelevahendite ülesanne on aga väljendada autori hoiakut ja kaasata lugejaid, balansseerides (eriti akadeemiliste tekstide puhul) kahtluse ja tõsikindlate väidete vahel ning andes lugejale aimu autori suhtumisest andmetesse, argumentidesse ja auditooriumisse. Nende keelevahendite hulka kuuluvad:

- pehmendavad markerid (ingl *hedges*), mis vähendavad kategoorilisust ja hoiavad dialoogi avatuna, väljendades pigem autori arvamust kui kindlat teadmist (nt *tõenäoliselt, võimalik*);
- võimendavad markerid (ingl *boosters*), mis rõhutavad veendumust ja pärsivad dialoogi (nt *selgelt, tegelikult*);
- suhtumismarkerid (ingl *attitude markers*), mis väljendavad autori tundmuslikku suhtumist propositsiooni, s.o üllatust, nõustumist, nõrdimust jne (nt *ootuspäraselt, kahjuks*);
- enesele osutamine (ingl *self mentions*), mille korral autor viitab iseendale, võttes nii teadlikult omaks kindla hoiaku ja autoriidentiteedi (nt autori(te)le viitav *ma, minu, meie*);
- kaasatusmarkerid (ingl *engagement markers*), millega pöördatakse eksplitsiitselt lugeja poole, et koondada tema tähelepanu või kaasata ta diskursusesse (nt lugejat tähistavad pronoomenid, sh lugejat kaasav *meie*, lugejale suunatud küsimused ja juhtnöörid, viited ühistele teadmistele).

Metadiskursuse interpersonaalset mudelit on küll kritiseeritud liialt paljude nähtuste kuhjamise pärast metadiskursuse mõiste alla (Ädel 2010: 70), ette on heidetud ka kattuvust külgnevate nähtustega, nagu hoiak või intertekstuaalsus (Li & Xu 2020: 49), kuid siinse töö eesmärgi saavutamiseks on Hylandi (2005) mudel universaalse vahendina asjakohane. Mudel on loodud just eelkõige akadeemilistes tekstides sellise keelekasutuse uurimiseks, mis ei puuduta otseselt faktide edastamist, vaid seda, mil viisil räägitakse, et mõjutada lugejat ja suurendada öeldu usutavust. Mudelis sisalduvad erinevad metadiskursuse kategooriad toetavad argumenteeriva teksti uurimist. Täpsemalt on siinse artikli fookus interaktsioonilisel metadiskursusel, milles loetletud markerite komplekt sobib selleks, et uurida akadeemiliste tekstide keelele traditsiooniliselt esitatavaid nõudeid: neutraalsust, objektiivsust ja impersonaalsust. Näiteks on pehmemdavad, võimendavad ja suhtumismarkerid autori hoiaku indikaatoriks ning võivad viidata subjektiivsele arvamusele või hinnangule. Kaasatusmarkerid on muu hulgas viis mõjutada lugeja mõttekäiku autori soovitud suunas ning on ühtlasi samm autori ja lugeja vahelise vahetu suhtluse poole, mis omakorda lisab tekstile isikupära. Enesele osutamine, kui seda tehakse *mina*-vormis, on aga selge märk impersonaalsuse nõude eiramisest, mida pahatihti samastatakse ka neutraalsuse põhimõtte rikkumisega (vt Komissarov jt 2024: 74).

Siinkohal vajab täpsustamist, et Hylandi (2005) mudel võtab arvesse üksnes eksplitsiitseid enesele osutamisi, mida inglise keeles väljendatakse 1. isiku asesõnade ja nende omastavate vormidega. Eesti akadeemiliste tekstide isikukasutuse senistesse uurimustesse on aga eksplitsiitsetest võtetest kaasatud ka 1. isiku pöördelised verbivormid ning lisaks implitsiitsed ehk kaudsed autorile osutamise võtted, mille hulka kuuluvad mh autorile osutavad muud sõnad (nt *autor*, *siinkirjutaja*), umbisikuline tegumood ja passiiv (vt Reinsalu 2017a; Lemendik 2022; Hint et al. 2025). Muijalgi on leitud, et implitsiitsed autorile osutamise võtted väärivad samavõrd uurimist, kuna annavad aimu autori kohalolust (Akbas & Hardman 2017: 143) ning peegeldavad selle kultuuri-ruumi tavasid, kus tekstid on loodud (Balažic Bulc 2020: 70).

1.3. Varasemad metadiskursuse uurimused ja siinne fookus

Tekstides avalduvat metadiskursust on uuritud juba aastakümneid ja suur osa uurimistööst on keskendunud eri akadeemilistele tekstidele.

Seejuures võetakse sageli uurida mõni piiritletum osa või üksik element metadiskursuse laiaist mõistest. Näiteks on uuritud üksnes Hylandi (2005) mudeli interaktsioonilist poolt: pehmen-davaid marke-reid, võimen-davaid markereid, pehmen-davaid ja võimen-davaid marke-reid koos, enesele osutamist jne (Pearson & Abdollahzadeh 2023). Akadeemilistest tekstidest on uuritud nii ülikooli eri astmete kui ka teadusajakirjade tekste, samuti õpikuid (Cuevas-Alonso & Míguez-Álvarez 2021). Muu hulgas on võrreldud autorite kirjutamiskogemuse mõju metadiskursuse avaldumisele tekstides. Näiteks on ingliskeelsete akadeemiliste tekstide uurimuses leitud, et äsja üliõpilasteed alus-tanud kirjutajad kasutavad pehmen-davaid markereid vähem ja võimen-davaid markereid rohkem kui need, kes on hilisemas õpingute faasis või kirjutavad teadusartikleid (Aull & Lancaster 2014). Samuti on algajad kirjutajad väiteid üldistades kategoorilisemad kui kogenumad autorid (Aull, Bandarage & Richardson Miller 2017). Küll vaid ühe, s.o stomatoloogia valdkonna tekstidel põhineva järelduse kohaselt kasutavad algajad autorid üldse sagedamini ja suuremat valikut inter-aktsioonilise metadiskursuse markereid kui kogunud teadustöö tegijad (Crosthwaite, Cheung & Jiang 2017).

Valdav osa metadiskursuse uurimustest keskendub inglise keelele, olgu esimese või teise keelena (Pearson & Abdollahzadeh 2023). Eesti keeleteaduses tehakse alles esmast tutvust metadiskursuse kui tekstide uurimise vahendiga. Varem on Eestis kasutatud Hylandi (2005) mudeli interaktsioonilist mõõdet, et uurida kodanike poolt ametkondadele esi-tatud kaebusi (Reinsalu 2017b).² Samal teoreetilisel taustal on uuritud ka seda, kuidas eesti magistritööde autorid osutavad iseendale, ning lei-tud, et humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonnas osutavad autorid ise-endale eksplitsiitsemalt (s.o *mina*-vormis) kui reaalteaduste valdkonnas (Reinsalu 2017a). Enesele osutamist akadeemilistes tekstides on uuritud võrdlevalt veel humanitaar- ja sotsiaalteaduste magistritöödes, millest selgus, et autori enesele osutamise eksplitsiitsus või implitsiitsus sõltub pigem töö peatükist, mitte valdkonnast (Lemendik 2022). Siinsest väljaandest leiab uurimuse (Teiva 2025) veel ühe metadiskursuse kate-gooria kohta, nimelt pehmen-davatest markeritest (seal: pehmen-dajatest)

2 Riina Reinsalu on toonases artiklis teinud tänuväärset terminitööd, millest on inspi-reeritud, ehkki veidi muudetud, ka siinses käsitluses kasutatud metadiskursuse inter-personaalse mudeli terminid (vt Reinsalu 2017b: 205).

bakalaureuseastme üliõpilaste tekstides; artiklis vaadeldakse ka kirjutaja kogemuse mõju keelendite kasutusele.

Alles hiljuti on näinud trükivalgust eeskätt Hylandi (2005) mudelile toetuvad eesti akadeemilise teksti põhjalikumad uurimused, kus käsitletakse võrdlevalt eesti ja leedu keeleteaduslike artiklite retoorilise struktuuri ja metadiskursuse markerite vahelisi seoseid (Leijen et al. 2024) ning eesti, läti ja leedu keeleteaduslikes artiklites leiduvaid tekstisiseseid viiteid (Hint et al. 2024).³ Sama uurimisrühm, kuhu kuulub ka siinse artikli autor, on avaldanud ka metodoloogilise suunitlusega käsitluse (Hint et al. 2025) terve metadiskursuse paradigma tuvastamise ja analüüsivõimaluste kohta eesti akadeemilises tekstis keeleteaduslike artiklite näitel. Siinne uurimus on mõtteline järg viimati nimetatud tööle, lähtudes sealsetest uurimispõhimõtetest ja võrreldes tulemusi sealsetega.

Artikli huviorbiidis on selgitada välja ülikooli lõputööde tegelik keelekasutus võrreldes sellega, mida akadeemilistelt tekstidelt traditsiooniliselt oodatakse, nagu neutraalsus, objektiivsus, impersonaalsus. Seega uuritakse, missuguseid interaktsioonilise metadiskursuse keelelisi vahendeid, s.o markereid, ja kui aktiivselt kasutavad lõputööde autorid, et väljendada oma hoiakut öeldava suhtes, olla ise tekstis kohal ja kaasata sellesse lugejaid. Et mitte piirduda üksnes metadiskursuse markerite üldise kasutuse seirega, selgitatakse välja, kas seesugust suhestumist oma teksti ja lugejaga võib mõjutada autori kirjutamiskogemus. Selleks võrreldakse metadiskursuse markerite kasutust praeguse uurimuse materjalis (valik 2018–2022 aasta bakalaureuse- ja magistritööid) ning kõrvutatakse tulemusi nendega, mis saadi varem tehtud uurimuse (Hint et al. 2025) käigus keeleteaduslike artiklite, s.o kogenud autorite tekstide kohta. Kogemuse all ei ole siin mõeldud autorite tegelikku kirjutamisstaaži, vaid tekstid on võrdlemise eesmärgil grupeeritud selle alusel, kuhu nad paigutuvad akadeemilise karjääriga seostataval skaalal, mis algab bakalaureusetööga, jätkub magistritööga ja lõpeb teadusartikliga.

Kuna varasemad uurimused on leidnud, et lisaks autori kogemusele võib oma mõju metadiskursuse avaldumisele olla teksti valdkonnal

3 Need uurimused on valminud projekti „Teadusteksti konventsioonid Balti riikides: retooriline struktuur keelte ja kultuuride risttules 2020–2024“ (EMP475) raames, mille eesmärk oli kaardistada eesti-, läti- ja leedukeelsete akadeemiliste tekstide kirjutamis-traditsioon, keskendudes humanitaar- ja sotsiaalvaldkonna tekstidele.

(vt Hu & Cao 2015) ja retoorilisel struktuuril (vt Leijen et al. 2024), siis otsitakse kinnitust nende tegurite võimalikule mõjule ka siinses materjalis. Lõpuks pööratakse suuremat tähelepanu autorite enesele osutamisele kui teemale, mis leiab üliõpilastööde juhendmaterjalides sageli eraldi käsitlemist, on juhendites seostatud kindlate keeleliste vahenditega ning moodustab siinses uurimismaterjalis ülekaaluka osa võrreldes teiste markeritega.

2. Materjal ja meetod

2.1. Materjal

Uurimuse materjali moodustavad Tartu Ülikoolis aastatel 2018–2022 kaitstud humanitaarteaduste ja kunstide (HUM) ning sotsiaalteaduste (SOTS) valdkonna eestikeelsed lõputööd. Viieaastasest perioodist on kogutud 40 teksti: 20 bakalaureuse- (BA) ja 20 magistriastme (MA) lõputööd, sh 20 HUM ning 20 SOTS valdkonnast, s.o iga aasta kohta kummastki valdkonnast kaks BA- ja kaks MA-tööd. Valdkonnasiseselt jaotuvad tekstid ülikooli mitmete struktuuriüksuste vahel ning neid ei ole püütud erialati tasakaalustada. Materjal on hangitud Tartu Ülikooli repositooriumist Dspace⁴ juhumeetodil, kasutades tabelarvutusprogrammi MS Exceli juhusliku valiku generaatorit. Uurimuse eesmärgist lähtuvalt on sobivate tekstide kriteeriumideks lisaks perioodile, valdkonnale ja õppeastmele seatud eesti keel ning IMRaD- või sellele lähedane struktuur, s.o struktuur, milles on olemas selgelt eristuvad või pealkirjast tuletatavad teooriaosa, meetodiosa ning tulemuste ja arutelu peatükid – viimased kaks kas eraldi või liidetud üheks peatükiks –, lisaks võivad esineda eraldi sissejuhatus ja kokkuvõte (vt ka Lemendik & Hint 2022: 40).

Valimisse kaasatud tekstid on käsitsi puhastatud uurimuse jaoks ebaolulisest: eemaldatud on tiitellehed, autorideklaratsioonid, võõrkeelsed abstraktid, terminiloendid, viidatud allikate loetelud, lisad jm lõputööde vormielemendid. Tööde põhiosast on eemaldatud tabelid ja joonised koos peal- ja allkirjadega ning märkustega. Kustutatud on pikemad tsitaadid, näited jms, samuti valemid. Säilitatud on joonealused

4 <http://dspace.ut.ee/>. Alates 25. novembrist 2024 kannab repositoorium nime ADA (akadeemiline digiarhiiv) (toim. märkus).

märkused. Pärast tekstide puhastamist kujunes uuritava korpuse mahuks 389 104 sõnet, s.o 24 034 lauset. Sõnede arvu poolest jaotub korpus valdkonniti üsna võrdselt: HUM 51%, SOTS 49%; seejuures moodustavad BA-tööd 42% ja MA-tööd 58%, mis on põhjustatud viimaste üldiselt suuremast pikkusest võrreldes BA-töödega.

2.2. Meetod

2.2.1. Materjali märgendamine

Uuritavates tekstides metadiskursuse (MD) tuvastamiseks ja märgendamiseks on kasutatud poolautomaatset meetodit. Selleks kopeeriti tekstid esmalt MS Excelisse ja lisati iga lause juurde vajalikud metaandmed (valdkond, õppeaste, teksti ID-kood, töö peatükk vastavalt jaotises 2.1 „Materjal“ kirjeldatud struktuurile). Järgnes uurimismaterjali automaattöötlus, mille käigus Pythoni (Van Rossum & Drake 2001) programmeerimiskeeles kirjutatud koodiga tuvastati ja märgendati MD markerite kandidaadid, millega edasises uurimistöös manuaalselt edasi töötada. Automaatselt tuvastatavate ja märgendatavate markerite loetelu on koostatud, toetudes varasemale uurimistöele (Hint et al. 2025), mille käigus uuriti MD markereid eesti keeleteaduslikes artiklites. Loetelu aluseks on võetud toonase uurimistöo tarbeks piiratud hulga artiklite lähilugemise teel koostatud MD markerite esialgne, automaattöötlust võimaldanud sisend, mida on täiendatud toonase uurimistöo käigus tuvastatud sagedaimate MD markeritega. Loetellu on lisatud ka selliseid markereid, mis olid (i) juba olemasolevate markerite variandid (nt *võib-olla/võibolla*), (ii) sünonüümid (nt *ilmselt/nähtavasti*) või (iii) muul viisil asjakohased, arvestades sinse uurimismaterjali eripära (nt ei esinenud Hint et al. (2025) uurimuse teadusartiklitest koosnevas korpuses sõnu *bakalaureusetöö*, *magistritöö*). Seevastu ei tuvastatud ega märgendatud siinses uurimuses lühendeid (nt *vrd* kui potentsiaalne kaasatusmarker, mida käsitati siin kui akadeemilises tekstis konventsionaalselt näiteks tekstiväliste viidete juurde kuuluvat elementi).

Tulevasi uurimusi silmas pidades tuvastati materjalist küll kogu MD paradigma sagedaimad markerid, ent sinse artikli jaoks on relevantsemad need 95, mis puudutavad interaktsioonilist MD-t. Enamik tuvastatavaid markereid ($n = 85$) olid üksikud sõnad (lemmad), neile lisaks mõned paarisõnalised konstruktsioonid ($n = 3$) ja grammatilised vormid ($n = 7$).

Kõigi otsitud markerite nimekiri MD kategooriate ja lingvistiliste tasandite kaupa on toodud lisas 1. Siinkohal olgu märgitud, et Hint et al. (2025) uurimistöö käigus kohandati Hylandi (2005) originaalmudelit eesti keelele, mistõttu on enesele osutamise hulka arvestatud nii eksplitsiitsed kui ka implitsiitsed osutused autorile (vt ka jaotis 1.2 „Metadiskursus“). Teiseks on jäetud siinsest uurimusest välja modaalverbidega konstruktsioonid ning mitmed intensiivsuse või täielikkuse astet väljendavad omadus- ja määrsõnade määralaiendid (nt *vaid*, *eriti*, *üsnä* jms), mille algupärane mudel küll kaasanuks kas pehmendavate või võimendavate markeritena, kuid milles on põhjust näha eraldi kategooriat. Nimelt on nende täpne paigutamine ühte või teise kategooriasse problemaatiline kas iseenesest või mõne muu markeri kaasmõju tõttu, mistõttu on neid otstarbekas käsitleda eraldi kui ebamäärase mõjuga markerite rühma (vt lisaks argumentatsiooni Hint et al. 2025: 165).

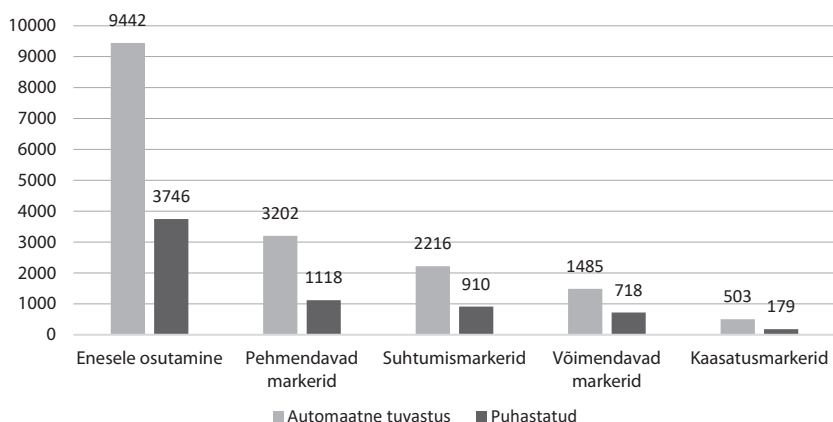
Lisaks markerite automaatsele tuvastamisele need ka märgendati esmalt automaatselt, määrares iga markeri puhul MD kategooria. Tabel 1 annab lihtsustatud ülevaate kodeerimisskeemist, näidates ära siinses artiklis orienteerumiseks olulised tunnused koos seletuste ja väärtustega.

Tabel 1. MD markerite märgendamise skeem.

Tunnus	Seletus	Väärtused
Valdkond	teadusvaldkond	HUM, SOTS
Õppeaste	õppeaste ülikoolis	BA, MA
Tekst	igale tekstile määratud individuaalne kood	sõnalis-numbriline, sisaldab valdkonda, õppeastet, aastat ja jrk-numbrit materjali moodustanud korpuses, nt HUM_MA_2022_1
Peatükk	lõputöö peatükk	sissejuhatus, teooria, meetod, tulemused, tulemused_arutelu, arutelu, kokkuvõte, pealkiri, joonealune*
MD_marker	MD marker tekstis esineval kujul	sõnaline
Marker_kategooria	MD markeri kategooria	pehmendav marker, võimendav marker, suhtumismarker, enesele osutamine, kaasatusmarker

* tulemused, tulemused_arutelu ja arutelu on artiklis koondatud nimetuse „tulemused_arutelu“ alla; pealkiri ja joonealune on koondatud nimetuse „muu“ alla

Kuna otsisõnade jm etteantud parameetrite põhjal kogutud uurimismaterjal on MD uurimustes üksnes aluseks edasisele analüüsile, mis peab arvestama ka kontekstiga (vt Hyland 2017: 18–19), kontrolliti automaatselt saadud tulemused käsitsi üle. Iga markeri puhul otsustati esmalt, kas see ka tegelikult MD-ks kvalifitseerub. Varasemates uurimustes (nt Khabbazi-Oskouei 2013: 94–95) on rõhutatud, et metadiskursiivse keelematerjali eristamine muust on problemaatiline, kuna tegemist on hāgusate piiridega nāhtusega, mille analūus on paratamatult subjektiivne. Ka siinses uurimuses toetub materjali lahterdamine paljuski autori keeletajule, mida peetakse keele uurimisel, eriti aga tēhenduste tuvastamisel kontekstis vāltimatuks ja uurimismaterjali kvalitatiivsel analūusil sobivaks tōövahendiks (Hamunen & Huumo 2020: 201–202). Topeltmārgendamise meetodit ei kasutatud, kuna protseduur oli analoogne eelnenud (Hint et al. 2025) uurimusega, kus kahe mārgendaja hinnangute ūhtsus oli adekvaatne (Coheni kapp 0,900), lubades eeldada ka siinse analūusi piisavat adekvaatsust. MD-ks sobimatud, s.o automaatselt tuvastatud, kuid propositsioonilise sisuga markerikandidaadid eemaldati uurimismaterjalist. Lisaks muudeti vajaduse korral markeri kategooriat: nāiteks mārgendati mitmuse 1. isik (*meie* ja vastavad verbivormid) automaatselt kaasatusmarkeriks, ent mōnikord viitas see siiski autori(te)le ja tuli muuta enesele osutamiseks. Automaatse tuvastuse vāljundi ja puhastatud uurimismaterjali vōrdlus on toodud joonisel 1. Kokku tuvastati automaatselt 16 848 interaktsioonilise MD markerit. Pārast puhastamist jāi analūusitavaks materjaliks 6671 MD markerit. Sedavōrd suur erinevus esialgse ja puhastatud tulemuse vahel on seletatav metadiskursuse markerite sōltuvusega kontekstist, st ūks ja sama keelend vōib ūhes kontekstis olla metadiskursiivne ja teises propositsioonilise tēhendusega. Materjali kāsitsi puhastamise tōomahtu tasakaalustas siiski see, et automaatse analūusi vāljund sisaldas iga markeri juures erinevaid analūusitavaid tunnuseid (vt tabel 1), mida ei olnud omakorda vaja enam kāsitsi lisada.

Joonis 1. MD markerite automaatse tuvastuse ja puhastatud materjali võrdlus, absoluutarvud.

2.2.2. Kvantitatiivsed analüüsimeetodid

Märgendatud materjali analüüsi kvantitatiivselt. Artiklis esitatakse esmalt MS Exceliga saadud kirjeldav statistika MD markerite üldise esinemuse kohta kogu materjalis. Järgneb ülevaade sagedaimatest MD markeritest kategooriate kaupa. Seejärel kirjeldatakse valdkonna mõju markerite kasutusele ja markerite jaotumist tööde peatükkide vahel. Võrdlusesse on kaasatud ka Hint et al. (2025) uurimuse tulemusi, st edasised võrdlused teadusartiklitega on tehtud Hint et al. (2025) uurimusest pärit tulemustega, kui ei ole viidatud teisiti. Kirjeldavat statistikat on täiendatud mitmese korrespondentsanalüüsiga, mis on tehtud vabavaralise statistikatarkvara R (R Core Team 2021) pakettidega FactoMineR (Lê, Josse & Husson 2008) ja factoextra (Kassambara & Mundt 2020), ning mis annab visuaalse koondülevaate märgendatud tunnuste vahelistest seostest. Lõpuks on artiklis pööratud põhjalikumalt tähelepanu sellele, kuidas autorid tavatsevad tekstis osutada iseendale. Enesele osutamist lõputöodes on uurimuses analüüsitud ka eksploratiivselt tingimusliku otsustuspuu meetodil (Levshina 2015), kasutades R-i paketti partykit (Hothorn & Zeileis 2015).

3. Tulemused

3.1. MD markerite jaotus: üldpilt

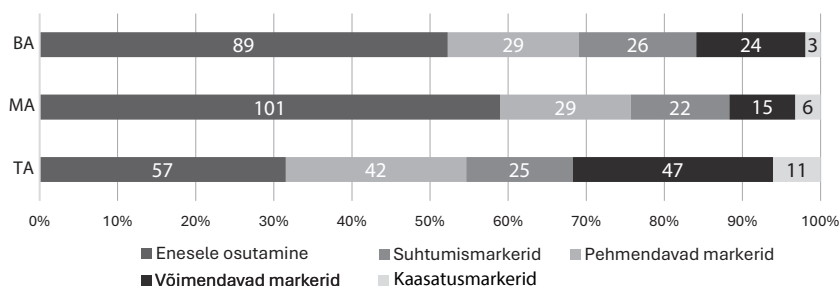
Uurimistulemused (vt tabel 2) näitavad, et üldine interaktsioonilise MD markerite kasutussagedus on nii BA- kui ka MA-töodes silmatorkavalt sarnane. Kuigi absoluutarvudes leidub analüüsitud keelen-deid rohkem MA-töodes, siis normaliseerituna on BA-töodes 171 ja MA-töodes 172 MD markerit 10 000 sõne kohta. Neist näitajatest veidi kõrgem on teadusartiklite (lüh tabelites ja joonistel TA) tulemus: 182 markerit. Samas analüüsiti teadusartiklites ka suuremat komplekti MD markereid, millest siinses analüüsis on välja jäetud lühendid ja need markerid, mida toonases materjalis leidis vaid mõni üksik.

Tabel 2. MD markerite jaotumine BA- ja MA-töodes ja teadusartiklites (absoluutväärtused, protsent, normaliseeritud väärtused 10 000 sõne kohta).

	BA			MA			TA		
	Absol.	%	Norm.	Absol.	%	Norm.	Absol.	%	Norm.
Enesele osutamine	1 462	52%	89	2 284	59%	101	513	32%	57
Pehmendavad markerid	470	17%	29	648	17%	29	376	23%	42
Suhtumis-markerid	420	15%	26	490	13%	22	222	14%	25
Võimendavad markerid	391	14%	24	327	8%	15	417	26%	47
Kaasatus-markerid	54	2%	3	125	3%	6	99	6%	11
Markereid kokku	2 797	100%	171	3 874	100%	172	1 627	100%	182
Sõnede koguarv	163 792			225 312			89 224		

Ühtlasi on näha (vt joonis 2), et kõigis gruppides on sagedaimaks MD kategooriaks keelendid, millega autorid osutavad iseendale. Lõputöodes moodustavad need 52% (BA) ja 59% (MA) kõigist kasutatud MD markeritest, teadusartiklites seevastu 32%. Omakorda on teadusartiklites lõputöödest suurem osakaal nii pehmendavatel kui ka

võimendavatel markeritel: kumbki kategooria moodustab u veerandi (vastavalt 23% ja 26%) kõigist teadusartiklites kasutatud markeritest, samas kui BA-astmes jääb nende osakaal 17% (pehmendavad) ja 14% (võimendavad markerid) ning MA-astmes 17% (pehmendavad) ja 8% (võimendavad markerid) juurde. Sarnases suurusjärgus leidub kõigil tasemetel suhtumismarkereid: BA-töodes 15%, MA-töodes 13% ja artiklites 14%. Kõige vähem esineb uurimismaterjalis kaasatusmarkerid, ulatudes 2%-st BA-töodes 3%-ni MA-töodes ja 6%-ni teadusartiklites.

Joonis 2. MD markerite protsentuaalne jaotus BA- ja MA-töodes ja teadusartiklites (andmesiltide andmed norm. 10 000 sõne kohta).

Tulemustest ilmneb, et autorid, eriti üliõpilased, kasutavad aktiivselt keelelisi vahendeid, millega osutada iseendale – nii eksplitsiitselt kui ka implitsiitselt (täpsem sissevaade jaotises 4 „Enesele osutamine ülikooli lõputöodes“). Teadusartiklites on rohkem esil ka autori hoiak pehmendavate ja võimendavate markerite kaudu. Kaasatusmarkerite kui marginaalsema vahendi kasutus on kõikjal vähene, küll aga paistab see veidi sagenevat kirjutamiskogemuse lisandudes. Siiski tuleks seda tendentsi võtta reservatsiooniga, kuna suure osa Hint et al. (2025) artiklite kaasatusmarkeritest moodustas lugejat suunav lühend *vrđ* ('võrdle'), siinses materjalis aga lühendeid ei tuvastatud ega märgendatud.

3.2. Sagedaimad MD markerid lõputöodes kategooriate kaupa

Kuna uurimus põhines Hint et al. (2025) töös koostatud MD markerite loetelul (vt lisa 1), mille põhjal tuvastati analüüsitav keelematerjal, siis on siinses jaotises esitatud ülevaade sagedaimatest interaktsioonilise MD markeritest kogu uurimismaterjalis. Tabelis 3 on toodud iga MD

kategooria sagedaimad markerid lõputöodes. On näha, et enesele osutati ülekaalukalt verbi ainsuse 1. isiku abil ($n = 1445$, s.o 39% kõigist enesele osutamise markeritest). Asesõna *mina* ($n = 360$, s.o 10%) märgendati eraldi, ning kui asesõna ja verb esinesid koos, siis märgendati need ainsuse 1. isiku verbina ühe kasutusena. Kui võrrelda eri *mina*-vormide (st verbivorm ja asesõna *mina*; $n = 1805$) ja impersonaalse väljendusviisi (umbisik, passiiv; $n = 1409$) vastandust, siis on lõputöodes ülekaalus esimene: *mina*-vormid kokku moodustasid 49% ja impersonaal 37% kõigist enesele osutamise markeritest. Teadusartiklites oli see suhe vastupidine: 152 *mina*-vormi kasutust 334 impersonaalse vormeli vastu. Seega ei ole lõputöodes võrreldes teadusartiklitega mitte üksnes rohkem enesele osutamist, vaid enesele osutatakse ka eksplitsiitsemalt.

Tabel 3. Sagedaimad MD markerid lõputöodes, absoluutväärtused, osakaal kategoorias (%).

Enesele osutamine	verbi ainsuse 1. isik	1 445	39%
	umbisik	991	26%
	passiiv	418	11%
	<i>autor</i>	382	10%
	<i>mina</i>	360	10%
	verbi mitmuse 1. isik	99	3%
	<i>meie</i>	47	1%
	<i>siinkirjutaja</i>	4	0%
	muud	0	0%
	Kokku	3 746	
Pehmendavad markerid	tingiv kõneviis	517	46%
	<i>pigem</i>	223	20%
	<i>ilmselt</i>	74	7%
	<i>arvama</i>	74	7%
	<i>tõenäoliselt</i>	48	4%
	<i>ehk</i>	36	3%
	<i>võimalik</i>	34	3%
	<i>justkui</i>	24	2%
	muud	88	8%
	Kokku	1 118	

Suhtumismarkerid	<i>oluline</i>	719	79%
	<i>huvitav</i>	45	5%
	<i>kahjuks</i>	26	3%
	<i>raske</i>	20	2%
	<i>keeruline</i>	18	2%
	tingiv kõneviis	14	2%
	<i>paraku</i>	13	1%
	<i>olulisem</i>	12	1%
	muud	43	5%
	Kokku	910	
Võimendavad markerid	<i>just</i>	233	32%
	kliitik <i>-gi/-ki</i>	156	22%
	<i>kindlasti</i>	102	14%
	<i>selgelt</i>	47	7%
	<i>isegi</i>	46	6%
	<i>kinnitus</i>	19	3%
	<i>lausa</i>	19	3%
	<i>selge</i>	17	2%
	muud	79	11%
	Kokku	718	
Kaasatusmarkerid	verbi mitmuse 1. isik	77	43%
	<i>meie</i>	59	33%
	käskiv kõneviis	38	21%
	muud	5	3%
	Kokku	179	

Pehmendavate markeritena kasutati lõputöodes ülekaalukalt tingivat kõneviisi ($n = 517$, s.o 46% kõigist pehmendavatest markeritest). Sellele järgnesid määrsõnad *pigem* ($n = 223$, s.o 20%) ja *ilmselt* ($n = 74$, s.o 7%). Sage oli ka verbi *arvama* kasutus ($n = 74$, s.o 7%). Nii tingiv kõneviis kui ka määrsõnad *pigem*, *ilmselt* jms paistavad olevat eesti akadeemilistes tekstides ühed tavalisimad pehmendavad markerid: tingiv kõneviis oli samuti sagedaim nii teadusartiklites (Hint et al. 2025) kui ka siinses väljaandes ilmunud teises uurimuses bakalaureuseastme üliõpilastekstide kohta (vt Teiva 2025). Mõnesid määrsõnu puudutavate märgendamiserinevuste tõttu (vt jaotis 2.2.1 „Materjali märgendamine“)

ei saa küll sagedusnimekirju üks ühele võrrelda, kuid *pigem, ilmselt ja tõenäoliselt* on loetelude tipus ka nii Teiva (2025) kui ka Hint et al. (2025) töös.

Kui pehmendavad markerid on peamiselt seotud tõenäosushinnanguga, siis suhtumismarkerid väljendavad autori emfaatilist või tundmuslikku hinnangut öeldusse (vt 1.2 „Metadiskursus“). Siinses materjalis on suhtumismarkerite puhul enamjaolt tegemist olulisushinnanguga (*oluline*; $n = 719$, s.o 79% kõigist suhtumismarkeritest). Sõna *oluline* oli sagedaim ka teadusartiklite materjalis, ehkki ei esildunud sedavõrd ülekaalukalt. Mõlemas andmestikus kattuvatest sagedatest hinnangusõnadest saab välja tuua veel adjektiivid *huvitav* ($n = 45$, s.o 5%) ja *keeruline* ($n = 18$, s.o 2%), teadusartiklites viimase kõrval ka *problemaatiline*. Erinevusena hakkas silma sõna *ootuspärane* vähene esinemus: teadusartiklites oli see sageduselt teisel kohal sõna *oluline* järel. Seevastu eristusid lõputöodes võrreldes teadusartiklitega negatiivse tähendusega keelendid, nagu *kahjuks*, *raske*, *paraku* ning ka tingiv kõneviis, millega autorid väljendasid mõnikord kahetsust millegi teostamatuse üle oma uurimistöös (näited 1–3).

- (1) Selle töö mahus kahjuks polnud seda võimalik teha. (HUM_BA_2018_1)
- (2) Siinkohal tuleb tõdeda, et täielikku tõde on raske tuvastada. (SOTS_BA_2020_1)
- (3) Samas saan tagasivaatavalt öelda, et intervjueeritavate grupp oleks saanud olla mitmekesisem. (HUM_MA_2021_1)

Seetõttu jääb lõputöödest mulje, et uurimistööga kaasnenud raskustest ja kahetsusväärstest räägitakse kogenud kirjutajatest sagedamini, samas kui kogenud autorite hinnangud puudutavad pigem uurimistulemusi ja on positiivsema alatooniga. Erinevuse põhjus võib peituda mh teadusartiklite ja lõputööde tööprotsessides: näiteks võidakse ajasurvet taluda erinevalt, samuti on arusaadav, kui üliõpilased reflekteerivad rohkem oma uurimistööst saadud (õppimis)kogemust, sh negatiivset.

Võimendavate markerite esikolmikust leiab rõhutavas või fookustavas tähenduses määrsõna *just* ($n = 233$, s.o 32% kõigist võimendajatest), samas funktsioonis kliitiku *-gi/-ki* ($n = 156$, s.o 22%) ja tõenäosusele viitava määrsõna *kindlasti* ($n = 102$, s.o 14%). Kaks esimest olid

esil ka teadusartiklites ja paistavad seega akadeemilistes tekstides tavalised. Määrsõna *kindlasti* kasutus teadusartiklites oli aga vähene. Seega võib öelda, et akadeemilisele tekstile üldiselt on omane tagasihoidlikum võimendamine, aga vähema kogemusega autorite sõnavalikus rõhutatatakse rohkem väidete tõsikindlust.

Kaasatusmarkereid leidis uurimismaterjalis vähe (nagu jaotises 3.1 „MD markerite jaotus: üldpilt“ öeldud). Õigupoolest tuvastati automaatselt üksnes *meie*-vormid ($n = 136$, s.o 76% kõigist kaasatusmarkeritest) ja käskiv kõneviis ($n = 38$, s.o 21%), millest analüüsi neid kasutusi, kui oli tegemist lugeja eksplitsiitse kaasamisega. Lugeja eksplitsiitse kaasamise võtete vähesus on seletatav akadeemilise teksti omadusega olla infokeskne ja monoloogiline, st teksti ei ehitata vahetut tagasisidet sisaldavas dialoogis lugejaga (Hennoste et al. 2022: 131, 140). Akadeemilise teksti dialoogilisus avaldub üldisemal tasandil – selles, kuidas autor positsioneerib end asjade tõeväärtuse, varem teiste öeldu ja oma kujuteldava lugeja suhtes, ning vastavalt oma hinnangule kas piirab dialoogi tõsikindla keelekasutusega või laiendab seda, andes võimaluse ka alternatiivsetele seisukohtadele (vt nt Martin & White 2005 hinnanguteooria, ingl *appraisal theory*).

3.3. Valdkonna mõju MD markerite jaotusele

Uurimuse üks eesmärgi oli välja selgitada lisaks autori kirjutamiskogemuse mõjule võimalik valdkonna mõju MD markerite kasutusele. Tabelist 4 ilmneb, et nii nagu üldkokkuvõttes sarnanes keelekasutus BA- ja MA-töodes, on märgata lähedasi tendentse ka siis, kui vaadelda õppeastmeid koos valdkondadega. Nagu jaotises 3.1 „MD markerite jaotus: üldpilt“ öeldud, on autorile osutavad markerid kõikjal ülekaalus. Lõputööde hulgas avaldub protsentuaalne sarnasus siiski pigem õppeastmeti, kuigi erinevused ei ole ka seal märkimisväärsed: BA-töodes moodustavad enesele osutamised HUM valdkonnas 51% ja SOTS valdkonnas 53%, MA-töodes HUM valdkonnas 58% ja SOTS valdkonnas 60% kõigist markeritest. Kui aga vaadata MD markerite normaliseeritud sagedusi, hakkab silma, et HUM valdkonna BA-töodes esineb enesele osutamist teistest lõputöödest harvem: 79 kasutust 10 000 sõne kohta teiste rühmade 98–104 kasutuse vastu. See on küll rohkem kui teadusartiklite 57 kasutust (meenutuseks, et ka nende puhul on tegemist just HUM valdkonnaga), ent ometi märgatav langus.

Mõnetist sarnasust õppeastmeti võib täheldada ka võimendavate markerite puhul: neidki leidub mõlema valdkonna BA-töodes 14%, MA-töodes aga SOTS valdkonnas 7% ja HUM valdkonnas 9%. Valdkonnasiseselt seevastu sarnaneb pehmendavate markerite kasutus: HUM valdkonna BA-töodes 19% ja MA-töodes 18%, SOTS valdkonna BA-töodes 16% ja MA-töodes 15%. Sarnane on veel suhtumis-markerite kasutus SOTS valdkonnas: mõlemas õppeastmes 16%. HUM valdkonnas kasutatakse suhtumismarkereid veidi suuremal määral BA-astmes (13% vs. 10%), kuid siiski valdkonnas tervikuna vähem kui SOTS valdkonnas. Kaasatusmarkereid on kogu materjalis vähe: üheski lõputööde grupis ei ületa nende osakaal 5%. Teistega võrreldes on kaasatusmarkerite hulk veidi suurem HUM valdkonna MA-töodes, olles lähemal teadusartiklite tulemusele: vastavalt 5% ja 6%.

Tabel 4. Interaktsioonilise MD vahendite jaotumine eri valdkondade BA- ja MA-töodes ja teadusartiklites.

	HUM BA		HUM MA		SOTS BA		SOTS MA		HUM TA	
	Norm.	%	Norm.	%	Norm.	%	Norm.	%	Norm.	%
Enesele osutamine	79	51%	104	58%	98	53%	98	60%	57	32%
Pehmendavad markerid	29	19%	32	18%	29	16%	25	15%	42	23%
Suhtumis-markerid	21	13%	17	10%	30	16%	27	16%	25	14%
Võimendavad markerid	22	14%	17	9%	25	14%	12	7%	47	26%
Kaasatus-markerid	4	3%	8	5%	3	1%	3	2%	11	6%
Kokku	154	100%	179	100%	185	100%	164	100%	182	100%

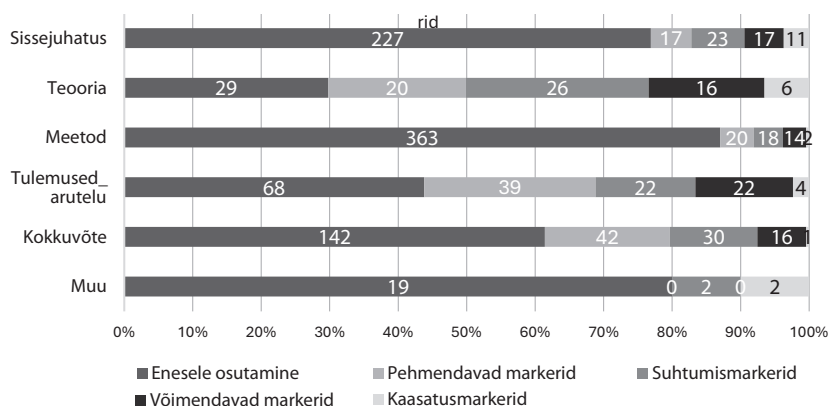
Seega näitavad tulemused, et valdkonnast olenemata esineb MA-töodes suhteliselt rohkem enesele osutamist ja vähem võimendavaid markereid kui BA-töodes. Valdkondlik erinevus ilmneb normaliseeritud sagedustes: enesele osutamist on kõige vähem HUM valdkonna BA-töodes. Valdkondlik erinevus on suurem pehmendavate markerite puhul, mida kohtab protsentuaalselt sagedamini HUM valdkonnas. SOTS

valdkonna eri õppeastmete töödes on rohkem sarnasust suhtumis- ja kaasatusmarkerite kasutussageduses.

3.4. MD markerite paiknemine teksti retoorilises struktuuris

Varasemalt on inglise keele MD uurimustes kirjeldatud töö retoorilise struktuuri mõju MD markerite kasutusele (vt nt Atanassova, Rey & Bertin 2018; Bertin et al. 2016). Hiljutised eesti akadeemiliste tekstide kohta tehtud uurimused (Hint et al. 2025; Leijen et al. 2024) on samuti tuvastanud, et eri MD markerite kasutussagedused on seostatavad akadeemilise teksti peatükkidega. Ka siinse töö üks eesmärgi oli analüüsida markerite esinemust teksti retoorilises struktuuris, et võrrelda tulemusi lähteuurimuse (Hint et al. 2025) tulemustega.

Joonisel 3 on näha lõputöös leidunud MD markerite üldine jaotus tööde peatükkide vahel. Joonist tõlgendades tuleb meeles pidada, et lõputööde peatükid erinevad sõnade arvu poolest märkimisväärselt ning joonise sammastel kujutatud osakaalud koos markerite normaliseeritud sagedustega iseloomustavad ainult iga konkreetset peatükki ega vihja, et tegemist on sarnase mahuga peatükkidega. Pööramata nüüd suuremat tähelepanu väiksemahulisele kategooriale „Muu“ (s.o pealkirjad, joonealused) on näha, et nii proportsionaalselt kui ka normaliseeritud sageduste poolest eristuvad tööde sissejuhatused ja meetodipeatükid autorite sageda enesele osutamise poolest, ulatudes vastavalt 227 ja 363 kasutuskorrani 10 000 sõne kohta. Pehmendavad markerid seevastu paistavad koonduvat tööde teise poolde, olles enam esil tulemuste-aruteluosades (norm. 39 korda) ning kokkuvõtetes (norm. 42 korda). Suhtumismarkereid kohtab üsna sarnase sagedusega kõigjal tekstis, samuti võimendavaid markereid. Kaasatusmarkerid väiksearvulise rühmana paistavad enim silma sissejuhatustes (ent sealgi vaid norm. 11 kasutuskorda).

Joonis 3. BA- ja MA-töodes leiduvate MD markerite üldine jaotus tööde retoorilises struktuuris (andmesiltide andmed norm. 10 000 sõne kohta).

Tabelites 5 ja 6 on lisaks toodud MD markerite jaotumine tekstide retoorilises struktuuris eraldi nii BA- kui ka MA-tööde kohta. Tabelis 7 on võrdluseks esitatud samad andmed teadusartikleid puudutavast uurimusest (Hint et al. 2025). Andmete põhjal saab öelda, et nii BA- kui ka MA-töodes olid kõigi MD markerite poolest kokku kõige tihedamad meetodiosad (norm. 432 ja 408 markerit), sissejuhatused (norm. 311 ja 283 markerit) ning kokkuvõtted (norm. 246 ja 222 markerit). Neisse osadesse koondus ka kõige sagedama markeri ehk enesele osutamise kasutus, moodustades kummagi õppeastme tööde meetodiosades 87%, sissejuhatuses BA 82% ja MA 73% ning kokkuvõtetes vastavalt 50% ja 70% kõigist sealsetest MD markeritest. Võrdluseks: teadusartiklite sissejuhatuses jäi enesele osutamine 47% tasemele, selle kõrval kasutati küllaltki palju pehmendavaid markereid (23%). Ka kõigis ülejäänud BA- ja MA-tööde peatükkides olid suurima osakaaluga MD markerid väga sarnased: kõigis esildus eelkõige enesele osutamine, sellele lisaks teooriaosades suhtumismarkerid ning tulemuste-aruteluosades ja kokkuvõtetes pehmendavad markerid (täpsemad osakaalud on näha viidatud tabelite osakaalutulpades, tähis %). Lõputööde suhtelise sarnasuse kõrval eristuvad teadusartiklid, kus enesele osutamine oli lisaks juba mainitud sissejuhatusetele enim esil meetodiosas (75%), kuid jäi mõnevõrra tagasihoidlikumaks kokkuvõtetes (24%). Seevastu kasutati nii artiklite teooria- kui ka tulemuste-aruteluosades rohkem pehmendavaid ja võimendavaid markereid. Ka kokkuvõtetes moodustasid suurima osa pehmendavad markerid, millele järgnesid võimendavad koos enesele osutamisega.

Tabel 5. MD markerite jaotus BA-tööde retoorilises struktuuris.

Peatükk	Sõned	Enesele osutamine			Pehmendavad markerid			Suhtumis- markerid			Võimendavad markerid			Kaasatus- markerid			Kokku		
		Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%
Sissejuhatus	8 599	218	254	82%	15	17	6%	17	20	6%	15	17	6%	2	2	1%	267	311	100%
Teooria	59 207	187	32	32%	105	18	18%	143	24	25%	108	18	19%	38	6	7%	581	98	100%
Meetod	15 784	594	376	87%	24	15	4%	32	20	5%	28	18	4%	4	3	1%	682	432	100%
Tulemused_ arutelu	70 105	358	51	34%	281	40	27%	193	28	18%	220	31	21%	8	1	1%	1 060	151	100%
Kokkuvõte	8 174	101	124	50%	45	55	22%	34	42	17%	20	24	10%	1	1	0%	201	246	100%
Muu	1 923	4	21	67%	0	0	0%	1	5	17%	0	0	0%	1	5	17%	6	31	100%
Kokku	163 792	1 462	89	52%	470	29	17%	420	26	15%	391	24	14%	54	3	2%	2 797	171	100%

Tabel 6. MD markerite jaotus MA-tööde retoorilises struktuuris.

Peatükk	Sõned	Enesele osutamine			Pehmendavad markerid			Suhtumis-markerid			Võimendavad markerid			Kaasatus-markerid			Kokku		
		Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%
Sissejuhatus	11 510	238	207	73%	20	17	6%	29	25	9%	19	17	6%	20	17	6%	326	283	100%
Teooria	76 344	206	27	28%	160	21	22%	209	27	28%	115	15	16%	48	6	7%	738	97	100%
Meetod	24 367	865	355	87%	58	24	6%	40	16	4%	29	12	3%	3	1	0%	995	408	100%
Tulemused_ arutelu	98 253	779	79	51%	368	37	24%	185	19	12%	150	15	10%	53	5	3%	1 535	156	100%
Kokkuvõte	12 450	192	154	70%	42	34	15%	27	22	10%	14	11	5%	1	1	0%	276	222	100%
Muu	2 388	4	17	100%	0	0	0%	0	0	0%	0	0	0%	0	0	0%	4	17	100%
Kokku	225 312	2 284	101	59%	648	29	17%	490	22	13%	327	15	8%	125	6	3%	3 874	172	100%

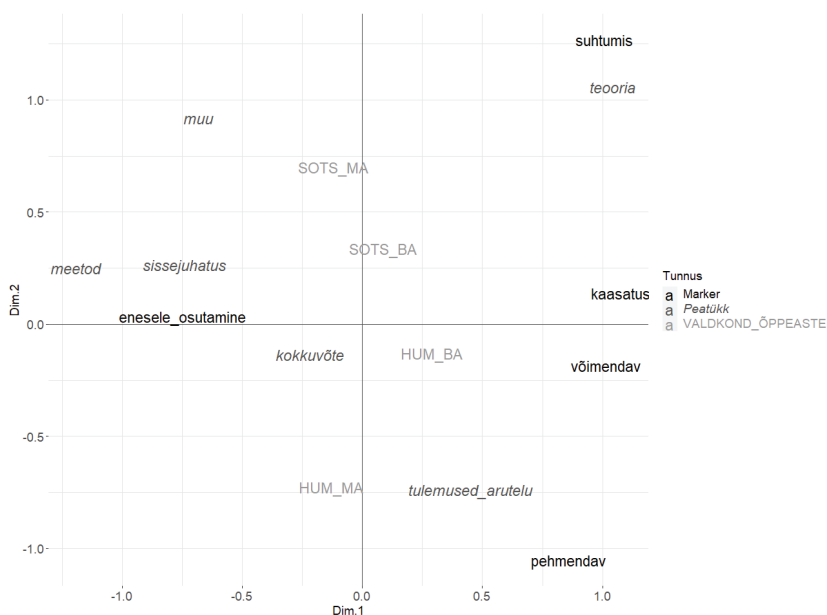
Tabel 7. MD markerite jaotus teadusartiklite retoorilises struktuuris.

Peatükk	Sõned	Enesele osutamine			Pehmendavad markerid			Suhtumis- markerid			Võimendavad markerid			Kaasatus- markerid			Kokku		
		Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%	Absol.	Norm.	%
Sissejuhatus	10 898	105	96	47%	50	46	23%	20	18	9%	39	36	18%	8	7	4%	222	204	100%
Teoria	6 348	14	22	16%	26	41	30%	10	16	11%	31	49	36%	6	9	7%	87	137	100%
Meetod	6 429	145	226	75%	18	28	9%	18	28	9%	11	17	6%	2	3	1%	194	302	100%
Tulemused_ arutelu	52 944	165	31	19%	217	41	25%	137	26	16%	274	52	32%	61	12	7%	854	161	100%
Kokkuvõte	7 262	36	50	24%	47	65	31%	24	33	16%	36	50	24%	10	14	7%	153	211	100%
Muu	5 343	48	90	41%	18	34	15%	13	24	11%	26	49	22%	12	22	10%	117	219	100%
Kokku	89 224	513	57	32%	376	42	23%	222	25	14%	417	47	26%	99	11	6%	1 627	182	100%

Niisiis leidis kinnitust, et nii BA- kui ka MA-töodes leiduvad MD markerid jaotuvad tööde peatükkide vahel sarnase mustri alusel: markerite poolest tihedaimad on meetodiosad, millele järgnevad sissejuhatused ja kokkuvõtted. Seejuures on neile osadele omaseim MD kategooria enesele osutamine, mis kogu materjali sagedaima markerina ilmselt põhjustab ka sealset üldiselt suurt MD kontsentratsiooni. Pehmendavaid markereid saab omakorda seostada lõputööde tulemuste-arutelupeatükkide ja kokkuvõtetega ning suhtumismarkereid teooriapeatükkidega. Siiski kasutavad lõputööde autorid võrreldes kogenud autoritega suhteliselt vähem ära pehmendavate ja võimendavate markerite võimalusi.

3.5. Uuritavate tunnuste koosesinemise vahelised seosed

Kuna uurimismaterjal on süstematiseeritud paljude tunnuste alusel ja kirjeldav statistika sisaldab rohkelt detaile, siis kasutati eeltoodud tulemuste visualiseerimiseks ja täiendavaks selgitamiseks selleks sobivat mitmest korrespondentsanalüüsi. Selle meetodi eesmärk on leida kõiki tunnuseid ja nende sagedusi arvesse võttes need süsteemsed koos esinemise seosed, mis kirjeldavad uurimismaterjali kõige paremini (Levshina 2015: 291–292). Analüüsi tulemusel saadud graafikul (joonis 4) on need seosed väljendatud tunnuste omavaheliste kauguste näol. Mitmese korrespondentsanalüüsi tarbeks ei jaotatud tekste kahendpaarideks BA-MA ja HUM-SOTS, vaid need on esitatud neljase rühmana vastavalt sellele, mis valdkonnas ja õppeastmel lõputööd kirjutatud on (st Valdkond_õppeaste). Sel viisil on iga lõputöö puhul fikseeritud selle kuulumus korraga nii valdkonda kui ka õppeastmesse ja seejärel otsitud seoseid mõtteliselt üht päritolu gruppide lõikes.

Joonis 4. BA- ja MA-tööde mitmene korrespondentsanalüüs.

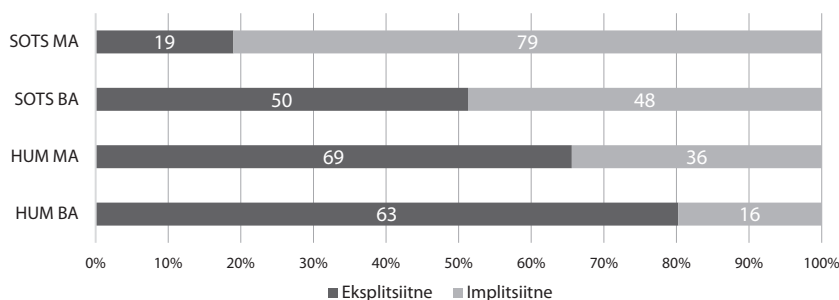
Jooniselt 4 võib tunnuste paiknemise põhjal aimata mõningaid tugevamale seosele viitavaid klastreid. Nagu selgus eespool kirjeldavast statistikast, on siingi näha enesele osutamise seos sissejuhatuste ning meetodipeatükkide, veidi nõrgemalt ka kokkuvõtetega, tegemata seejuures oluliselt vahet valdkondadel ja õppeastmetel – ehkki veidi nõrgem seos enesele osutamisega paistab siingi olevat HUM valdkonna BA-töodes. Teise selge, eespool mainitud seose leiame teooriapeatükkide ja suhtumismarkerite vahel. Kolmanda seosena leiab kinnitust pehmendavate markerite paigutumine pigem tulemuste-aruteluosadesse, seda eriti HUM valdkonna MA-töodes.

4. Enesele osutamine ülikooli lõputöodes

Viimaks väärib lähemat tähelepanu enesele osutamine kui sageli käsitletav ja varieeruvalt lahendatud teema juhendites. Ühtlasi on tegemist interaktsioonilise MD kategooriaga, mille käsitus siinses ja mõnes varasemas uurimuses (vt jaotis 1.2 „Metadiskursus“) erineb Hylandi (2005) nägemusest. Nagu eespool selgus, on enesele osutamine

materjalis kõige esilduvam MD kategooria, mis mõjutab kogu uurimuse tulemusi. Seejuures leidub materjalis rohkelt nii eksplitsiitseid (ainsuse või mitmuse 1. isik) kui ka implitsiitseid viiteid autori isikule (enesele viitav sõna *autor*, umbisikuline tegumood, passiiv). Isikukasutus on otseselt seotud eri vald- ja koolkondade traditsioonidega, mis lisaks kombineeruvad autorite isiklike eelistuste ja juhendmaterjalide ettekirjutustega (vt nt Kasik 2007: 79, 89). On leitud (Komissarov et al. 2024), et Eesti ülikoolide lõputööde juhendites on isikukasutuse valikuvariantide hulk piiratud ja tavatsetakse teha kindlaid ettekirjutusi. Seejuures on eri juhendites erinevad eelistused, ehkki umbisikuline tegumood on esil selgelt rohkemates juhendites kui *mina*- ja *meie*-vorm, sõna *autor* või mõni ümberütlev, autori isikut tagaplaanile jättev väljendusviis.

Kuigi üldiselt soosivad juhendid implitsiitset enesele osutamist, on analüüsist näha (vt joonis 5), et tegelik keelekasutus sobitub nende soovitustega vaid SOTS valdkonna MA-töodes. Sealsetes BA-töodes jaotuvad eksplitsiitne ja implitsiitne väljendusviis üsna võrdselt, HUM valdkonnas aga eelistatakse selgelt osutada iseendale eksplitsiitselt, kasutades *mina*-vormi.

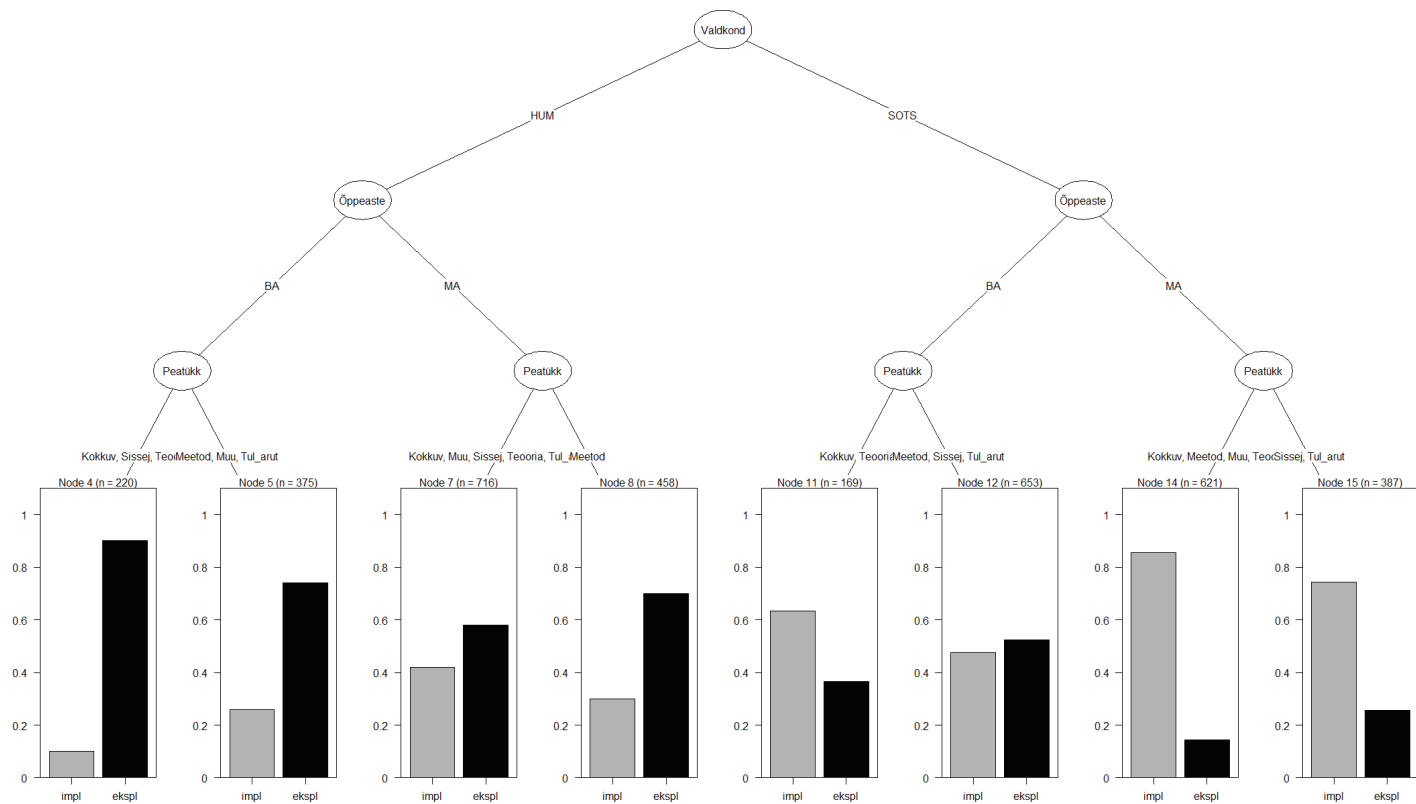

Joonis 5. Enesele osutamine lõputöodes (andmesiltide andmed norm. 10 000 sõne kohta).

On leitud (Rahtu 2020: 194–195), et eksplitsiitne, s.o ainsuse 1. isiku abil enesele osutamine on humanitaarteaduslikele tekstidele iseloomulik ka soome keeles, mis pakub autori isiku väljendamiseks eesti keelega sarnaseid vahendeid alates eksplitsiitsetest *mina*-vormidest (lisaks ainsuse 1. isiku asesõnale ja verbivormile ka soome keelele omane

possessiivsufiks) kuni implitsiitsemate vahenditeni, nagu üldisik, passiiv või mõni nimisõna fraas koos ainsuse 3. isikuga. Seejuures võimaldavad just *mina*-vormid uurimistööd dokumenteerida üheselt mõistetavalt ja läbipaistvalt – ja see on igasuguse teadustöö kohustuslik osa (samas: 204).

Selleks et selgitada välja, missugused andmestikus märgendatud tunnused on statistiliselt olulised, et ennustada eksplitsiitse või implitsiitse enesele osutamise kasutust lõputöodes, analüüsi andmeid vabaaralise tarkvaraga R tingimusliku otsustuspuu meetodil. Analüüsis seati uuritavaks tunnuseks enesele osutamine ning seletavateks tunnusteks valiti valdkond, õppeaste ja lõputöö peatükk. Joonis 6 kujutab otsustuspuud, mille esimeses sõlmes on näha enesele osutamisega tugevaimas seoses olev tunnus ehk valdkond, mille alusel jaotati andmestik esmalt kaheks. Järgmine statistiliselt oluline tunnus on õppeaste ja seejärel lõputöö peatükk. Jooniselt 6 on näha, et HUM BA-tööde autorite eelistus kaldub rohkem eksplitsiitse enesele osutamise poole, eriti sissejuhatustes, teooriaosades ja kokkuvõtetes. HUM MA-tööde autorid kasutavad neist veidi enam implitsiitset väljendust, olles siiski mõnevõrra eksplitsiitsemad meetodiosades. SOTS valdkonna tekstid omakorda on ka selle mudeli järgi implitsiitsemad, eriti MA-astmes. Seevastu BA-tööde sissejuhatustes, meetodi- ja tulemuste-aruteluosades on veidi suurem tõenäosus kohata eksplitsiitset enesele osutamist. Nii siis saab selle analüüsi põhjal täiendada eespool (vt jaotist 3.3 „Valdkonna mõju MD markerite jaotusele“) leitud: MA-töodes, sh SOTS valdkonnas, on küll ülejäänud materjalist sagedam enesele osutamine, ent suurima tõenäosusega osutavad SOTS valdkonna MA-tööde autorid enesele implitsiitselt. Seejuures ei ole see, millises töö osas enesele osutatakse, määrava tähtsusega.

Joonis 6. Tingimusliku otsustuspuu mudel: eksplitsiitne ja implitsiitne enesele osutamine lõputöodes.

5. Kokkuvõttev arutelu

Artikli huviorbiidis oli autorite keelekasutus eesti akadeemilistes tekstides, mida uuriti nendele tekstidele traditsiooniliselt esitatud neutraalsuse, objektiivsuse ja impersonaalsuse nõude valguses. Selleks võrreldi, kuidas tegelikult ülikooli lõputööde autorid (= algajad akadeemilise teksti autorid) oma hoiakut väljendavad, iseendale osutades tekstis kohal on ja teksti ka lugejaid kaasavad, s.o kombineerivad oma teksti propositsioonilist sisu metadiskursiivsete keelenditega, nagu neid on kirjeldatud Hylandi (2005) interpersonaalse metadiskursuse mudelis. Ühtlasi vaadeldi autorite kirjutamiskogemuse, lõputöö valdkonna ning peatükkide ehk retoorilise struktuuri mõju tekstides tehtud keeleliste valikutele ning võrreldi tulemusi eestikeelsete teadusartiklite kohta tehtud sarnase uurimuse (Hint et al. 2025) tulemustega.

Selgus, et kõigi uuritud metadiskursuse markerite üldine kasutus-sagedus langes bakalaureuse- ja magistritöodes peaaegu kokku, olles seejuures mõnevõrra väiksem kui teadusartiklites. Seesugune üheaolisus annab märku akadeemilise teksti universaalsest omadusest sisaldada lisaks teksti propositsioonilisele sisule ühesugust keelematerjali, mis seda sisu kommenteerib ja osaliste vahelist suhtlust võimaldab, lisades tekstile omajagu (inter)subjektiivsust. Seejuures oli kõikjal suurim osakaal neil metadiskursuse markeritel, mis osutasid autorile enesele. Sageduselt oli rohkem enesele osutusi lõputöodes, kus need olid ka eksplitsiitsemad kui teadusartiklites. Teadusartiklites oli omakorda kasutatud lõputöödest sagedamini pehmen-davate ja võimendavate markerite võimalusi. Selline tulemus ei ole kooskõlas teiste keelte põhjal tehtud uurimustega, kus akadeemilistes tekstides preva-leerivad interaktsioonilise metadiskursuse seas peamiselt pehmen-davad ja võimendavad markerid, jättes enesele osutamise tagaplaanile (Cuevas-Alonso & Míguez-Álvarez 2021). Erinevuse põhjus peitub tõe-näoliselt metodoloogilises lähenemises – nimelt olid siinsesse uurimusse kaasatud lisaks enesele osutamise eksplitsiitsetele (*mina-* ja *meie-*) vormidele ka implitsiitsed (umbisik, passiiv, *autor*), mis ei ole Hylandi (2005) mudeli järgijate hulgas tavaline. Nii tehes lähtuti varasematest uurimustest (nt Akbas & Hardman 2017, Balažic Bulc 2020, Reinsalu 2017a), mis lisaks sellele, et ei jäta teenimatult kõrvale küll kaud-selt, aga siiski tajutatavalt autorile viitavaid keelendeid, sobisid sinse uurimuse eesmärgiga näha, missugune on tegelik keelekasutus võrreldes akadeemilisele tekstile esitatava impersonaalsuse nõudega.

Tulemused näitavad, et hoolimata levinud ettekirjutustest on *mina*-vormi tegelik kasutus lõputöodes laialt levinud. Siiski kaldusid sotsiaalteaduste valdkonna lõputööd, nagu ka keeleteaduslikud artiklid, rohkem implitsiitse eneseväljenduse poole, sobides viimaste aastakümnete ingliskeelseid eri valdkondade teadusartikleid hõlmanud uurimuse tulemustega (vt Wang & Hu 2023), millest selgus, et humanitaar- ja sotsiaalvaldkondades on alates 2000. aastatest muutunud enesele osutamine drastiliselt implitsiitsemaks (*mina*-vormile eelistatakse pigem abstraktseid, n-ö metafoorseid isikuid, nt *artikkel*, *uurimus*), reaallaladel seevastu eksplitsiitsemaks. Siinses uurimuses humanitaarvaldkonna lõputööde kohta selgunud tulemused toetavad aga varasemaid eesti akadeemiliste tekstide uurimusi, mille kohaselt on *mina*-vorm väga levinud humanitaar- ja sotsiaalteaduste magistritöodes (Reinsalu 2017a), eriti sissejuhatustes, teooria- ja meetodiosades (Lemendik 2022).

Interaktsioonilise metadiskursuse markerite kasutusmustritest lõputööde peatükkides üldiselt ilmnes, et kõige sagedamini kohtab neid lõputöö üldist mahtu arvestades pigem lühemates peatükkides: sissejuhatustes, meetodiosades ja kokkuvõtetes. Seejuures on tulemused õppeastmeti väga sarnased: lisaks enesele osutamisele on sissejuhatused seostatavad kaasatusmarkeritega, teooriapeatükid suhtumismarkeritega ning tulemuste-aruteluosad ja kokkuvõtted pehmendavate markeritega. Sarnaseid tulemusi saadi Hint et al. (2025) uurimuses teadusartiklite kohta, kus enesele osutamine oli statistiliselt oluliselt seotud sissejuhatuste ja meetodiosadega ning pehmendavad markerid tulemuste-aruteluosade ja kokkuvõtetega. Kui mõelda iga osa peamisele retoorilisele funktsioonile, on selline jaotus üsna ootuspärane. Sissejuhatused ja meetodiosad on ju kohad, kus autorid tutvustavad enda tööd, selle eesmärgi ja uurimistöö kulgu. Teooriaosades on autoritel võimalus suhestuda teiste autorite varasemate töödega ning tulemuste-aruteluosades ja kokkuvõtetes antakse ülevaade uurimistöö tulemustest ning tavaliselt esitatakse oma järeldusi ja seisukohti, mille tõsikindluse rõhutamise ei pruugi olla sobilik.

Lõputöodes üldiselt kasutati teadusartiklitest vähem nii pehmendavaid kui ka võimendavaid markereid. Samas oli terve uurimis- ja võrdlusmaterjali lõikes ülekaalukaim pehmendav võte tingiv kõneviis. Võimendavatest markeritest omakorda kasutati küll enamjaolt selliseid, millel on väheintensiivne fokuseeriv funktsioon, kuid lõputöodes oli levinud ka väidete tõsikindluse rõhutamise, eriti bakalaureuseastmes.

Väidete kategoorilisuse ja võimendamise seotust väiksema akadeemilise kirjutamiskogemusega on täheldatud ka varem (Aull & Lancaster 2014). Ka suhtumismarkerite kasutussagedus sarnanes kõigi tasemete töödes, enim tuli ette olulisus- ja huvitavushinnanguid. Iseloomuliku joonena olid lõputööde autorite emfaatilised hinnangud negatiivse ja kahetseva varjundiga ning seotud pigem uurimuse protsessiga, samas kui kogenud autorite hinnangud olid positiivsemad ja tõstsid esile tulemust. Lugeja eksplitsiitne kaasamine ei ole ei siinse uurimuse ega Hint et al. (2025) materjali põhjal eesti akadeemilisele tekstile omane joon.

Tulemuste põhjal võib järeldada, et lõputööde interaktsioonilises metadiskursuses ilmnes küll mõningaid valdkondlikke tendentse ja õppeastmete vahelisi erinevusi, kuid üldpilt on siiski pigem ühtlane. Seevastu võis täheldada lõputöö retoorilise struktuuri mõju keelevahendite kasutusele. See omakorda võib olla märk, et lõputööde autorid on omaks võtnud mingid ühtsed akadeemilise teksti tavad või esitlevad oma uurimistööd intuiitiivselt üsna ühelaadselt, sarnaselt positsioonilt. Analüüs näitas, et ehkki ülikooli lõputööde puhul rõhutatakse neutraalsuse, objektiivsuse ja impersonaalsuse olulisust, leidub tänapäeva akadeemilistes tekstides rohkelt märke sellest, et autorid on tekstis esil ja kasutavad mitmesuguseid keelelisi vahendeid, et näidata oma suhtumist öeldusse ja tehtusse.

Siiski tuleb rõhutada, et tegemist on kvantitatiivse, piiratud hulga tekstide põhjal tehtud uurimusega, mis sobib näitama küll keelekasutuse tendentse, kuid ei võimalda lähemat sissevaadet sellesse, missuguses funktsioonis uuritud keelendid täpsemalt on. Näiteks selgub küll üldine eksplitsiitse-implitsiitse enesele osutamise suhe, kuid vaja oleks välja selgitada ka see, missuguses kontekstis, st mis rollis autor neis tekstikohtades on ja kuidas see vastab akadeemilisele tekstile esitatud ootustele. Ka lõputööde ja teadusartiklite võrdlusi tuleks lugejal võtta mõningase reservatsiooniga, kuna märgendamispõhimõtted ei olnud identsed (lühendite väljajätt siinsest uurimisest, ammendavam komplekt markereid varasemas), samuti toetub ka kokkulepitud põhimõtteid järgiv metadiskursuse markerite märgendamine alati uurija igakordsele subjektiivsele arusaamale kontekstist. Siiski võib tuvastatud sarnasusi ja erinevusi pidada heaks suunanäitajaks, milliste markeritega või millisel teemal jätkata kvalitatiivse analüüsiga, näiteks missuguses argumendi osas rõhutavad lõputöö kirjutajad tõsikindlust või millega seoses kurdetakse kogetud raskuste üle.

Praegune uurimus kinnitab metadiskursuse kohta varem leitud, et kasutatud keelevahendid saavad tähenduse kontekstis, loovad seal tekstidele intersubjektiivse mõõtme, soodustades autori ja lugeja vahelist suhtlust, mis omakorda annab võimaluse lugeja mõttekäigu suunamiseks autori soovitud viisil. Nende akadeemilistele tekstidele iseloomulike omaduste teadvustamine on oluline, et ajakohastada akadeemilise eneseväljenduse õpetamise ja lõputööde kirjutamise põhimõtteid. Jah, akadeemiline tekst on teadustulemuste dokumenteerimine ja levitamine, aga ka nende üle arutlemine – ja see tekst võiks olla kirjutatud inimeselt inimesele.

Tänu sõnad

Selle artikli valmides tänan südamest oma juhendajaid Helen Hinti ja Djuddah Leijenit mind inspireerimast, innustamast ja igati toetamast. Tänan kaht anonüümset retsensenti, kelle asjatundlikud nõuanded peegelduvad samuti ülal olevatelt ridadelt.

Kirjandus

- Akbas, Erdem & Jan Hardman. 2017. An exploratory study on authorial (in)visibility across postgraduate academic writing: dilemma of developing a personal and/or impersonal authorial self. Ciler Hatipoglu, Erdem Akbas & Yasemin Bayyurt (toim), *Metadiscourse in Written Genres: Uncovering Textual and Interacional Aspects of Texts*, 139–174. Frankfurt am Mein / New York: Peter Lang.
- Atanassova, Iana, François-C. Rey & Marc Bertin. 2018. Studying uncertainty in science: a distributional analysis through the IMRaD structure. *WOSP – 7th International Workshop on Mining Scientific Publications at 11th edition of the Language Resources and Evaluation Conference (LREC 2018)*, Miyazaki, Japan.
- Aull, Laura L. & Zak Lancaster. 2014. Linguistic markers of stance in early and advanced academic writing: a corpus-based comparison. *Written Communication* 31(2). 151–183. <https://doi.org/10.1177/0741088314527055>.
- Aull, Laura L., Dineth Bandarage & Meredith Richardson Miller. 2017. Generality in student and expert epistemic stance: a corpus analysis of first-year, upper-level, and published academic writing. *Journal of English for Academic Purposes* 26. 29–41. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2017.01.005>.
- Balažic Bulc, Tatjana. 2020. Self-mentions as interactional metadiscourse strategies in Slovene and Croatian research article abstracts. Agnes Pisanski Peterlin, Tamara Mikolič Južnič (toim), *Academic Writing from Cross-Cultural Perspectives: Exploring the Synergies and Interactions*, 55–74. Ljubljana: Ljubljana University Press.

- Bertin, Marc, Iana Atanassova, Yves Gingras & Vincent Larivière. 2016. The invariant distribution of references in scientific articles. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 67(1). 164–177. <https://doi.org/10.1002/asi.23367>.
- Crismore, Avon. 1983. *Metadiscourse: What is it and how it is used in school and non-school social science texts*. Center for the Study of Reading Technical Reports 273. Urbana-Champaign: University of Illinois.
- Crosthwaite, Peter, Lisa Cheung & Feng (Kevin) Jiang. 2017. Writing with attitude: stance expression in learner and professional dentistry research reports. *English for Specific Purposes* 46. 107–123. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2017.02.001>.
- Cuevas-Alonso, Miguel & Carla Míguez-Álvarez. 2021. Metadiscursive markers and text genre: a metareview. *Publications* 9(4), 56. <https://doi.org/10.3390/publications9040056>.
- D'Angelo, Larissa & Stefania Consonni. 2020. A tale of three waves: or, concerning the history and theory of metadiscourse. *Ibérica* 40. 13–34. <https://doi.org/10.17398/2340-2784.40.13>.
- Halliday, M. A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen. 2004. *An Introduction to Functional Grammar: Third Edition*. London: Hodder Arnold.
- Hamunen, Markus & Tuomas Huomo. 2020. Kielitaju kielentutkijan työkaluna. Luodonpää-Manni, M. et al. (toim), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*, 199–239. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>.
- Harris, Zellig S. 1959. Linguistic transformations for information retrieval. *Proceedings of the International Conference on Scientific Information*, 937–950. Washington: National Academies Press.
- Hennoste, Tiit, Külli Prillop, Külli Habicht, Helle Metslang, Kirsi Laanesoo, Liina Pärismaa, Elen Pärt, Andra Rumm, Andriela Rääbis & Carl Eric Simmul. 2022. Komplementausega predikaatidel põhinevate diskursusemarkerite kasutus eri registrites. *Keel ja Kirjandus* 65(1–2). 130–150. <https://doi.org/10.54013/kk770a8>.
- Hint, Helen, Djuddah, A. J. Leijen & Anni Jürine. 2022. Eestikeelse akadeemilise teksti tunnustest. *Keel ja Kirjandus* 65(4). 327–353. <https://doi.org/10.54013/kk772a3>.
- Hint, Helen, Anna Ruskan, Helena Lemendik & Baiba Egle. 2024. *At the end of this study, see the following discussion*: endophoric markers in Estonian, Latvian, and Lithuanian research articles. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 20. 45–62. <https://doi.org/10.5128/ERYa20.03>.
- Hint, Helen, Helena Lemendik, Christer Johansson & Djuddah Leijen. 2025. Decoding metadiscourse markers in Estonian academic texts: a language-specific perspective. *Written Communication* 42(1). 152–192. <https://doi.org/10.1177/07410883241286901>.
- Hothorn, Torsten & Achim Zeileis. 2015. partykit: a modular toolkit for recursive partytioning in R. *Journal of Machine Learning Research* 16. 3905–3909. <https://jmlr.org/papers/v16/hothorn15a.html>.
- Hu, Guangwei & Feng Cao. 2015. Disciplinary and paradigmatic influences on interactional metadiscourse in research articles. *English for Specific Purposes* 39. 12–25. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2015.03.002>.

- Hyland, Ken. 2005. *Metadiscourse: exploring interaction in writing*. London / New York: Continuum.
- Hyland, Ken. 2015. Genre, discipline and identity. *Journal of English for Academic Purposes* 19. 32–43. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2015.02.005>.
- Hyland, Ken. 2017. Metadiscourse: what is it and where is it going? *Journal of Pragmatics* 113. 16–29. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.03.007>.
- Hyland, Ken & Feng (Kevin) Jiang. 2024. Metadiscourse: the evolution of an approach to texts. *Text & Talk* 44(3). 411–433. <https://doi.org/10.1515/text-2021-0156>.
- Kasik, Reet. 2007. *Sissejuhatustekstiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kassambara, Alboukadel & Fabian Mundt. 2020. *factoextra: extract and visualize the results of multivariate data analyses (R package version 1.0.7)*.
- Khabbazi-Oskouei, Leila. 2013. Propositional of non-propositional, that is the question: a new approach to analyzing 'interpersonal metadiscourse' in editorials. *Journal of Pragmatics* 47. 93–107. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.12.003>.
- Kinnunen, Merja & Olli Löytty (toim). 2002. *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino.
- Komissarov, Liisa-Maria, Helena Lemendik, Eleriin Miilman, Nele Novek, Betti Marie Peterson, Reena Roos, Marri-Mariska Tammepõld, Nele Karolin Teiva & Ilona Tragel. 2024. Akadeemilise teksti kirjutamise juhend: TNR 12, 1,5 ja valmis? *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 20. 63–82. <https://doi.org/10.5128/ERYa20.04>.
- Lê Sébastien, Julie Josse & François Husson. 2008. FactoMineR: a package for multivariate analysis. *Journal of Statistical Software* 25(1). 1–18. <https://doi.org/10.18637/jss.v025.i01>.
- Leijen, Djuddah, Helen Hint, Helena Lemendik, Baiba Egle, Anna Ruskan & Christer Johansson. 2024. Cross-linguistic patterns of metadiscourse: disciplinary similarities and section-based differences. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 20. 115–132. <https://doi.org/10.5128/ERYa20.07>.
- Lemendik, Helena. 2022. *Siinne töö uurib ehk Kuivõrd ja kuidas näitab end eesti teadusteksti autor*. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 67. 48–71. <https://doi.org/10.3176/esa67.03>.
- Lemendik, Helena & Helen Hint 2022. Akadeemiline tekst ja IMRaD – kas lahutamatu paar? *Oma Keel* 1. 38–43.
- Levshina, Natalia. 2015. *How to do linguistics with R: data exploration and statistical analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.195>.
- Li, Zhijun & Jinfen Xu. 2020. Reflexive metadiscourse in Chinese and English sociology research article introductions and discussions. *Journal of Pragmatics* 159. 47–59. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.02.003>.
- Martin, J. R. & P. R. R. White. 2005. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Hampshire: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9780230511910>.
- Pearson, William S. & Esmaeel Abdollahzadeh. 2023. Metadiscourse in academic writing: a systematic review. *Lingua* 293. 1–32. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2023.103561>.

- R Core Team. 2021. *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/> (25.09.2024).
- Rahtu, Toini. 2018. Tutkimustekstin minätekijä. Toini Rahtu, Susanna Shore, Mikko T. Virtanen (toim), *Kirjoitettu vuorovaikutus. Tietolipas* 260, 38–72. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rahtu, Toini. 2020. Miten opettaa hallitsemaan moniäänisyyttä tieteellisessä kirjoittamisessa? Sirkku Latomaa, Yrjö Lauranto (toim), *Päättymätön projekti III. Kirjoitettua vuorovaikutusta eri S2-foorumeilla. Kakkoskieli* 9, 193–207. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto.
- Reinsalu, Riina. 2017a. Osutamine iseendale teadustekstis. *Keel ja Kirjandus* 60(11). 829–845. <https://doi.org/10.54013/kk720a2>.
- Reinsalu, Riina. 2017b. *Tule taevas appi, tulge ometi Raekoja platsist kaugemale ka: kodanike tekstistrateegilised valikud ametiasutuse poole pöördumisel. Emakeele Seltsi aastaraamat* 63. 201–220. <https://doi.org/10.3176/esa63.09>.
- Teiva, Nele Karolin. 2025. „Ilmselt võib see olla põhjuseks ..“ Kuidas ja miks kasutavad bakalaureuseastme üliõpilased tekstides pehmendajaid? *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 16(1). 13–40. <https://doi.org/10.12697/jeful.2025.16.1.01>.
- Van Rossum, Guido & Fred L. Drake (toim). 2001. *Python Reference Manual*. Python-Labs.
- Vande Kopple, William J. 1985. Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication* 36(1). 82–93. <https://doi.org/10.2307/357609>.
- Wang, Hua & Zhiqing Hu. 2023. Changes in the ways authors refer to themselves: a diachronic study of self-mention in English research articles. *Humanities and Social Sciences Communications* 10(646). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02099-7>.
- Williams, Joseph M. & Gregory G. Colomb. 1990. *Style: Toward Clarity and Grace*. Chicago/London: The University of Chicago.
- Ädel, Annelie. 2010. Just to give you kind of map where we are going: a taxonomy of metadiscourse in spoken and written academic English. *Nordic Journal of English Studies* 9(2). 69–97. <https://doi.org/10.35360/njes.218>.

Lisa 1. Interaktsioonilise MD automaatselt tuvastatud markerid

MD markeri kategooria	Lingvistiline tasand	Automaatselt tuvastatav marker
Pehmendavad markerid	sõnaline	<i>arvama, arvatavasti, ilmselt, justkui, küll, küllap, nähtavasti, oletama, oletatavasti, pigem, põhimõtteliselt, teatav, tõenäoline, tõenäoliselt, vist, võibolla, võib-olla, võimalik</i>
	grammatiline	tingiv kõneviis
Võimendavad markerid	sõnaline	<i>ilmselge, ilmselgelt, isegi, ju, just, kindlasti, kinnitus, koguni, lausa, lihtsalt, loomulik, loomulikem, loomulikult, loomulikum, muidugi, selge, selgelt, selgem, selgeim, selgesti, tegelikkuses, tegelikult, veelgi</i>
	konstruktsioon grammatiline	<i>igal juhul, seda enam, veelgi enam</i> kliitik -gi/-ki
Suhtumis-markerid	sõnaline	<i>huvipakkuv, huvipakkuvaim, huvipakkuvam, huvitav, huvitavaim, huvitavalt, huvitavam, kahjuks, keeruline, keeruliselt, keerulisem, keerulisim, kõnekaim, kõnekam, kõnekas, lihtne, lihtsaim, lihtsam, märkimisväärt, märkimisväärsim, märkimisväärselt, oluline, olulisem, olulisim, ootuspärane, ootuspäraneim, ootuspäraneim, ootuspäraneim, ootuspäraneim, otstarbekaim, otstarbekam, otstarbekas, paraku, problemaatiline, problemaatilisem, problemaatilisim, raske, raskeim, raskelt, raskem, väärt</i>
Enesele osutamine	sõnaline grammatiline	<i>autor, mina/ma, siinkirjutaja</i> passiiv, umbisikuline tegumood, 1. isiku ainsuse verbivormid
Kaasatus-markerid	sõnaline grammatiline	<i>meie/me</i> käskiv kõneviis, 1. isiku mitmuse verbivormid

Abstract. Helena Lemendik: *The key features of scientific language are precision, neutrality, and impersonality. Yet, how do contemporary academic texts align with these traditional expectations?* This article examines

contemporary academic texts, with the focus on the use of interactional meta-discourse – language choices that help authors connect with their content, their readers, and other writers. In academia, where tradition continues to shape expectations, choosing appropriate language plays a crucial role. Students, as novice academic writers, are often guided by textbooks and writing manuals that urge them to be precise and to maintain a neutral, objective tone. These resources also offer advice on using the appropriate grammatical voice.

This study analyses 40 bachelor's and master's theses from the humanities and social science faculties written at the University of Tartu between 2018 and 2022. It explores how these texts either follow or diverge from the expected norms. The analysis looks at students' preferences for grammatical voice and their use of other language tools that show the author's stance and influence on the reader's perspective, such as hedges, boosters, attitude markers, and engagement markers. The study also examines whether language use varies depending on the academic field or the level of study, and whether different parts of the text (i.e., chapters) affect how often these features appear. These findings are compared to earlier research on scientific articles.

Keywords: academic texts, thesis, interactional metadiscourse, grammatical voice, stance, reader engagement